

Motion till riksdagen 2012/13:So247

av **Barbro Westerholm (FP)**

Nationell handlingsplan mot våld och övergrepp mot äldre

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om en nationell handlingsplan mot våld och övergrepp mot äldre.

Motivering

År 1994 publicerades Nordisk socialpolitisk kommittés studie över förekomsten av våld och övergrepp mot äldre i de nordiska länderna tillsammans med detaljerade rekommendationer till länderna om vad som borde göras för att komma åt problemet.

Samma år kom Socialstyrelsens rapport *Övergrepp mot äldre i hemmet. Ser vi toppen av ett isberg?* Sen hände inte så mycket förrän 2003 då Nationellt råd för kvinnofrid under Margareta Winbergs ledning presenterade *Råd för kvinnofrid till regeringen. Slutrapport från Nationellt råd för kvinnofrid*. Här lyftes fram vad som borde göras bland annat beträffande våld och övergrepp mot äldre. Brottsofferjourenas Riksförbund, Studieförbundet Vuxenskolan och Sveriges Pensionärsförbund publicerade 2006 boken *Trygghet som saknas – om våld och övergrepp mot äldre* med förslag till åtgärder. De ordnade också ett symposium om detta den 15 juni 2006, den dag på året som FN nu utnämnt till den internationella dagen mot *Elder Abuse* (våld och övergrepp mot och vanvård av äldre). Därefter hade socialutskottet i september 2007 en offentlig utfrågning på temat våld mot äldre men sedan har det inte hänt så mycket fränsett att Socialstyrelsen skapat en hemsida om vad kommunerna bör erbjuda våldsutsatta äldre.

En kartläggning som Folkpartiet gjorde, med hjälp av riksdagens utredningstjänst 2010, visade att sju av tio kommuner inte bedrev något medvetet arbete för att ge stöd åt äldre kvinnor och män som utsätts för våld och över-

Fel! Okänt namn på

grepp. Det är anmärkningsvärt med tanke på den utsatta situation de kan befinna sig i.

Ingen vet säkert hur många äldre kvinnor och män som är våldsutsatta. Någon nationell undersökning har inte gjorts. År 2010 publicerades dock en europeisk studie från sju europeiska städer, däribland Stockholm. I studien uppgav 30 procent av de svenska äldre, som ingick i studien, att de hade utsatts för olika typer av psykiskt våld. Fyra procent av dem hade blivit utsatta för fysiskt våld. I studien var det fler män än kvinnor som uppgav att de blivit våldsutsatta, med undantag för sexuella övergrepp.

I Brottsoffermyndighetens nu tolv år gamla undersökning Ofriad bland äldre i Umeå uppgav fler kvinnor (16 %) än män (13 %) att de utsatts för allvarligt våld, ofta av maken eller sonen. De flesta hade inte berättat om övergreppen eller sökt hjälp. Förövaren kan också vara omsorgspersonal eller annan vårdtagare. Det kan även vara någon okänd, vilket dock är mer ovanligt.

En del av de händelser som den våldsutsatta kan drabbas av omfattas av lagstiftningen om lex Sarah. Det kan till exempel handla om situationer när personal kränker den äldre personen, eller när omsorgstagare skadar varandra på ett vård- och omsorgsboende. Däremot gäller inte lex Sarah i situationer som när personal inom hemtjänsten inte påtalar sina misstankar om att en äldre kvinna blir slagen av sin man eller att ett äldre par verkar bli skinnade på sina pengar av sin missbrukande dotter.

Regeringen har skärpt kraven på kommunerna i socialtjänstlagen när det gäller deras skyldighet att ge stöd till brottsoffer. Kommunerna ska särskilt beakta att kvinnor som är, eller har varit, utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående, kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation. Flera rapporter har under senare år dock pekat på brister i detta stöd i synnerhet när det gäller äldre kvinnor.

Sedan många år tillbaka finns en anmälningsskyldighet i socialtjänstlagen för många yrkesgrupper när det gäller barn som far illa. En motsvarande anmälningsskyldighet bör införas i socialtjänstlagen när det gäller våld och övergrepp mot äldre personer samt vuxna med funktionsnedsättningar. På grund av sin beroendeställning kan de befinna sig i sårbara situationer. Anmälningsskyldigheten ska omfatta alla myndigheter och yrkesgrupper som kommer i kontakt med äldre personer och vuxna med funktionsnedsättningar. Samma skyldighet ska gälla också dem som arbetar i privat driven verksamhet.

Sedan borde Sverige följa Nederländernas exempel och ta fram en handlingsplan mot övergrepp, utnyttjande och vanvård av äldre. Riksdagens utredningstjänst har hjälpt mig med att få fram den nederländska handlingsplanen som presenterades i mars 2011. Den har titeln *Äldre i säkra händer*. Den tar sikte på gärningar som begås mot personer över 65 år av någon som den äldre har ett beroendeförhållande till. Våldet kan utövas av någon i familjekretsen, en partner, ett barn eller en annan familjemedlem eller bekant. Det kan också utövas av en yrkesutövare inom vården. Förövaren kan också vara frivilligarbetare. Handlingsplanen ska bidra till att staten, kommunerna, sjukvården och frivilligarbetare agerar på ett gemensamt sätt för att motverka våld och över-

Fel! Okänt namn på

grepp mot äldre. Här återger jag i punktform tio konkreta åtgärder i programmet:

Åtgärd 1: Förebyggande insatser.

Kommunerna spelar en viktig roll för att förebygga misshandel av äldre. Kommunerna ska få hjälp med detta arbete. Inom ramen för ett särskilt projekt utreds hur ekonomiskt utnyttjande av äldre kan rapporteras, förebyggas och beivras. Detta ses som en allvarlig form av misshandel av äldre, eftersom den gör den äldre än mer beroende.

Åtgärd 2: Riktad informationskampanj.

Beroendeställning, skamkänslor och ångest hindrar äldre från att tala om att de blir misshandlade. En informationskampanj riktad mot äldre och deras omgivning ska göra det möjligt att börja tala om misshandel av äldre. Kampanjen ska upprepas varje år.

Åtgärd 3: Screening av vårdpersonal.

Enligt lagförslaget om patienters rättigheter i vården är vårdgivaren skyldig att undersöka (juridiska) personers vandel innan ett avtal sluts. I den planerade ramlagen AWBZ Vård införs en obligatorisk kontroll av vandel (VOG) när en yrkesutövare tillträder sin tjänst och när avtalet mellan vårdgivaren och yrkesutövaren ändras. En handledning förbereder ledning och vårdpersonal på detta.

Åtgärd 4: Verktygslåda för frivilliga.

Många frivilliga deltar i vård av och stöd åt äldre. Frivilligas misshandel av äldre är en blind fläck inom (frivillig-)organisationerna. Därför är det viktigt att medvetandegöra problemet. En verktygslåda erbjuder hjälp åt (frivillig-)organisationer för att uppmärksamma, förebygga och motverka misshandel av äldre.

Åtgärd 5: Anmälningsskyldighet.

När det gäller sexuella övergrepp finns redan en anmälningsskyldighet för vården. Nu utvidgas anmälningsskyldigheten till att också gälla misshandel av äldre genom yrkesutövare. Detta framgår av lagförslaget om patienters rättigheter i vården och den planerade ramlagen AWBZ Vård. När det gäller misshandel i hemmiljö kommer inom kort en obligatorisk anmälningsregel för yrkesutövare. Detta regleras i en särskild lag.

Åtgärd 6: Upplysning och utbildning.

Två utbildningskurser har utarbetats: en modul för e-lärande kallad "Att rapportera och anmäla misshandel av äldre" och en utbildning kallad "Att förebygga misshandel av äldre" för lokala organisationer som deltar i äldrevården.

Fel! Okänt namn på

Åtgärd 7: Anmälningpunkter.

Vårdpersonal, brottsoffer, förövare och andra kan anmäla misshandel av äldre i familjekretsen till stödpunkterna för familjevåld (SHG). Till SHG kan människor också vända sig för att få råd. När det gäller misshandel begången av vårdpersonal kan de vända sig till vårdinspektionen (IGZ). Man utreder nu hur SHG och IGZ ska kunna hänvisa till varandra på ett effektivt sätt, så att anmälningar om misshandel av äldre alltid kommer fram till rätt ställe.

Åtgärd 8: Hjälp och stöd åt brottsoffer efter anmälan.

Vid misstanke om misshandel av äldre, både i familjekretsen och vid institutioner, bör en äldremotor kopplas in. Äldremotorn är en person (en yrkesutövare) som brottsoffret har förtroende för och som kan ge honom eller henne stöd. Det är under utredning hur detta kan regleras. Kommunerna kommer också att erbjudas stöd för att sätta in krisbehandling för äldre som utsätts för misshandel.

Åtgärd 9: Stöd till äldre när anhörigvård fallerar.

En särskild plan för att förebygga att anhörigvårdare överbelastas kommer att presenteras. Av planen ska också framgå vilka lösningar som snabbt behöver sättas in om det trots detta brister i anhörigvården. Samarbetet mellan SHG och stödpunkterna för anhörigvård ska stärkas. Det kommer en checklista för hantering av akuta indikationer på att det finns stora brister i anhörigvården. Vid en sådan indikation kan SHG snabbt sätta in vårdåtgärder.

Åtgärd 10: Lagföring av förövare.

Säkerhets- och justitieministeriet undersöker om misshandel av äldre bör ses som en form av familjevåld. En utredning ska analysera hur misshandel av äldre ska utredas och lagföras. Lagen om tillfälligt besöksförbud tillämpas redan nu när det gäller misshandel av äldre som begås av familjemedlemmar, men mer kunskap krävs om hur lagen används i dessa fall och hur den kan tillämpas på mest effektivt sätt.

Vissa delar av handlingsplanen har redan börjat implementeras. Den kommer att löpa fram till 2014. För att verkställa planen anslås tio miljoner euro per år.

Jag anser att regeringen – utöver det redan nämnda förslaget om införande av anmälningsskyldighet när det gäller våld och övergrepp mot äldre personer samt vuxna med funktionshinder – i likhet med den nederländska regeringen bör ta initiativ till en nationell handlingsplan mot övergrepp, utnyttjande och vanvård av äldre. Detta bör riksdagen ge regeringen tillkänna.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 17 september 2012

Barbro Westerholm (FP)